

Mitä tieteelliset lajinimet kertovat linnuista?

Pekka Rintamäki

Suomalaisille lintuharrastajille lintujen tieteelliset lajinimet ovat varsin tuttuja, mutta harvemmalle nimien merkitys ja alkuperä. Artikkelissa valotetaan hieman mitä tieteelliset lajinimet tarkoittavat ja kerrotaan myös nimien antajista.

Tieteellisistä nimistä

Tieteellisten nimien uranuurtajana ja varsinaisen systematiikan perustajana pidetään ruotsalaista kasvi- ja eläintieteilijää Carl von Linnétä (Carl Linnaeus, 1707–1778), vaikka aikaisemminkin oli kehitelty nimitysjärjestelmiä. Linné kuitenkin perusti hierarkkisen nimitysjärjestelmän, missä alin yksikkö oli lajin tieteellinen nimi, esimerkiksi kiurulla *Alauda* (sukunimi) ja *arvensis* (lajinimi). Myöhemmin (ks. alla) lajinimeen saatettiin lisätä vielä toinen nimi, joka kuvasi maantieteellistä erilaista. Tällaisia samana lajina pidettyjen levinneisyysalueen poikkeavia muotoja alettiin kutsua alalajeiksi tai roduiksi. Uuden lajin kuvauksessa edellytetään tietoa lajin tunnistamisesta. Lisäksi tarvitaan museoitavaksi ns. tyyppinäyte (holotyyppi, ns. nomenklatuurisääntö), mikä on uuden lajin kuvauksen pohjana. Tosin nykyisellään tyyppinäyteen vaatimus ei ole aivan ehdoton esim. suojelusyistä ja koska laji voidaan kuvata muutenkin perinpohjaisesti. Tällainen nimeämisyhteelmä oli yksinkertaisen loistava keksintö, sillä sen avulla eri maiden tutkijat saattoivat tietää mistä

Systematiikan eli lajien tieteellisen luokittelun isänä pidetään nuorta Carl Linnaeusta (1707–1778). Linnaeus aateloitiin vuonna 1762, jonka jälkeen hän käytti nimeä Carl von Linné. Öljymaalaus J. H. Scheffel, Linnén Hammarby, Uppsala.

lajista tai systemaattisesta yksiköstä he puhuivat ja mitkä lajit oli jo kuvattu. Tämä tietysti edellytti määrityskirjallisuuden julkaisua ja sitä, että kirjallisesta julkaisusta ilmeni mihin uuden systemaattisen yksikön määrittely perustui. Kuvauksesta tuli ilmetä myös missä sen perustana olevaa yksilöä tai yksilöitä säilytetään. Koska kirjallisuutta julkaistiin hitaasti ei ole ihme, että sama laji oli kuvattu toisella nimellä aiemmin. Nimitysjärjestelmien mukaan saman lajin vanhin nimi on voimassa jos laji on kuvattu useamman kerran, eikä vanhempaa nimeä ole aikaisemmin käytetty. Eläintieteen nimityksessä ei hyväksytty ennen Linnaeuksen Systema Naturae 10. painosta vuodelta 1758 annettuja nimiä.

Eliöiden nimityksessä ei ole epävallista, että nimi on ”konservoitu”. Tämä tarkoittaa sitä, että tietyllä nimellä on ensisijaisuusarvo, vaikka samalle lajille löytyisikin vanhempi nimi. Tällä tavoin on vältetty sekaannuksia, joita on syntynyt esimerkiksi vanhojen sukujen osoittautuessa huomattavasti laajemmiksi kokonaisuuksiksi. Kuriositeettina mainittakoon, että kasvi- ja lintulajeista voidaan käyttää samaa sukunimeä. Tavallinen nurmikoillakin kasvava niittyhumala on

Prunella vulgaris, rautiainen *Prunella modularis*, *Oenanthe aquatica* pahaputki, *Oenanthe oenanthe* kivitasku ja koristekasvi sinikämmen *Glauucidium palmatum* on saanut saman sukunimen kuin varpuspöllö (*Glauucidium passerinum*).

Tieteelliset lajinimitykset voivat perustua miltei mihin tahansa, koska mitään erityisiä säännöksiä nimen antamiselle ei kielioppisäännöksiä lukuun ottamatta ole. Tästä on hauska perhosiin liittyvä esimerkki pikkupollon kohdalla, jonka Somerolla tavattavan muodon nimiksi tuli *Parnassius mnemosyne forma perkele*, koska se oli ensimmäinen sana, jonka kuvaaja sanoi nähdessään tämän muodon! Nimi voi

Parnassius mnemosyne forma perkele

kuvata linnussa mitä tahanasa siihen liittyvää asiaa, esimerkiksi sen käyttäytymistä, elinympäristöä tai elinaluetta ja se voi olla annettu myös jonkun henkilön mukaan. Tavallisimmat nimet ovat peräisin latinan kielestä (n. 55 %), mutta myös uuslatinalaiset nimet ovat tavallisia (n. 40 %). Sen sijaan kreikankieliset sanat ovat vähemmistönä (5 %). Keräämässäni aineistossani yksi laji (amerikanjäkäkuikka, *Gavia immer*) on lajinimetty skandinaavisella kielellä. Osaselitys uuslatinalaisten nimien suurelle osuudelle on siinä, että niitä on käytetty monesti paikallisten linnun nimien latinalaistamiseen ja toisaalta henkilönimissä. Vielä on huomattava, että hyvin monet latinalaiset tai uuslatinalaiset tieteelliset lajinimet perustuvat kreikan kieleen.

Kirjoitusta varten olen poiminut lajini-

Hippiäinen (Regulus regulus) on lintumaailman kuningas ja saman kokoinen hippiaisuunilintu on ”pieni varakuningas” (Phylloscopus proregulus). Kuva © Olavi Kalkko.

mien merkityksen selostuksen Pohjolan Linnut Värikuvin- teoksesta (PLVK). Henkilönimet perustuvat pääosin Paavo Vopion artikkeliin (ks. alla). Artikkelini ei edes pyri olemaan kattava, vaan antamaan kuvaa siitä millä perusteilla nimiä on aikoinaan annettu ja annetaan. Yhteenvetotiedot erilaisiin ryhmiin jaetusta nimen perusteista on esitetty taulukossa 1. Olen ottanut mukaan yhden esimerkin tavallisimmasta lajista jos sama lajiniemi on useammalla lintulajilla (esim. *Tyto alba*, *Calidris alba*, *Motacilla alba*). Edellä kuvatusta esimerkkilajiksi tuli luonnollisesti västäräkki. Jos pohjasana *alba* on eri muodoissa (esim. *albellus*), olen huomioinut ne erikseen. Aineisto käsittää yhteensä 341 lintulajia.

Linnun kokoa kuvaavat lajinnimet

Samaan sukuun kuuluvien samannäköisten lajien nimissä lintulajin koko olisi kätevä tapa ilmaista laji. Näin onkin muutamissa ryhmissä, mutta voisi olettaa, että sitä olisi käytetty useammin. Suomalais-sahan linnunnimisessä on paljon pikku- ja iso- alkuisia nimiä. Nyt valtaosa kokoon viittaavista lajinnimistä kuvaavat linnun pientä kokoa (esim. erilaiset mini-johteiset lajinnimet). Yksi selkeä esimerkki koon käyttökelpoisuudesta nimen antamisessa tulee pikkutikan (*Dendrocopos minor*), tammitikan (*D. medium*, vanhalta nimeltään keskitikka) ja käpytikan (*D. major*) lajinnimistä. Samalla tavalla sinitiaisen nimi olisi hyvin voinut olla *Parus minor* kun talitiainen on *P. major*! Pikkuruisen hippiäsuunilinnun tieteellinen lajiniemi *Phylloscopus proregulus* on hauska, sillä se tarkoittaa ”pientä varakuningasta”. Hie-man kookkaampi hippiäinen sai kuninkaan arvon *Regulus regulus*.

Ruumiinosaa kuvaavat lajinnimet

Linnuilla on useita silmiinpistäviä höyhenpuvun tai ruumiinosia, joten ei ole ihme, että niitä on suosittu nimien annossa. Eniten huomiota nimenantajat ovat kiinnittäneet linnun nokkaan (7), jalkoihin (4) ja pyrstöön (4). Tähän joukkoon voi lisätä myös haahkan lajinnimen (*mollissima*), mikä tarkoittaa ”kaikkein pehmeintä” ja tarkoittanee höyhenpukua. Haahkan untuviahän käytetään perinteisesti mm. tynnyjen ja patjojen täytteenä.

Höyhenpuvun kuviointia ja väritystä kuvaavat lajinnimet

Tämä ryhmä on ymmärrettävästi ylivoimaisesti laajin. Ylimalkaan linnun höyhenpuvun kuviointiin on kiinnitetty aika vähän huomiota. Otaksuisi, että monen linnun höyhenpuvun juovikkuus olisi in-

noittanut enemmän nimenantajia. Väreistä tavallisimmat ovat odotetusti olleet punasävyiset värit, musta ja valkoinen tai vaalea väritys (ks. taulukko 1.). Usein väritys on liittynyt jalkoihin (pääte *pus*), päähän (*cephala*), kaulan seutuun (*collis*), pyrstöön (*urus*) tai siipiin (*ptera*). Näitä yhdistelemällä voi itsekin keksiä ”omia” tieteellisiä lajinnimiä: mustapäinen lintu olisi *melanocephala* ja valkokauluksinen lintu *albicollis*. Merimetson koko tieteellisen nimen (*Phalacrocorax carbo*) suomenos ”kaljuhiilikorppi” on mieleenpainuva.

Linnun esiintymisalueeseen tai elinympäristöön liittyvät lajinnimet

Joistakin tieteellisistä lajinnimistä näkee suoraan mistä päin laji on kotoisin tai mistä se on kuvattu. Linné oli tässä suhteessa maltillinen, sillä hän olisi voinut vetää enemmän ”kotiin päin”. Nyt ainoat selvästi Skandinavian liittyvät hänen nimeämänsä lajit ovat tunturipöllö (entinen *Nyctea* ja nykyinen *Bubo scandiaca* – Skandinaviaan viittaava) ja sinirinta (*Luscinia svecica* – Ruotsiin viittaava).

Linnun elinympäristön hyödyntäminen tieteellisissä laji nimissä on ollut tavallista. Usea näistä lajinnimistä viittaa linnun esiintymiseen vaikkapa pohjoisessa (esim. lapinuunilintu, *Phylloscopus borealis*), maalla (esim. haarapääsky, *Hirundo rustica*) tai merellä (esim. merilokki, *Larus marinus*). Mielenkiintoisena piirteenä monien yölaulajien lajiniemi viittaa hyvinkin tarkasti elinympäristöön (esim. rastaskerttunen *Acrocephalus arundinaceus* – ruovikkoon viittaava).

Linnun ääneen tai käyttäytymiseen liittyvät lajinnimet

Yllättävän vähän lajinnimistä perustuu linnun ääniin tai lauluun. Yksi hauskimmita lienee töyhtöhyöppä (*Vanellus vanellus*), joka nimellään kertoo, että sen ääni muistuttaa viljakihvelin (eräänlainen hanko) ääntä. Tiltaltin lajiniemi (*Phylloscopus collybita*) tulee lähes suoraan kreikan kielen rahanvaihtajaa tarkoittavasta sanasta. Tilhen lajinnimen (*Bombycilla garrulus*) ”jaaritteleva” viittaa lajin vähäpätöiseen lauluun, joka koostuu tavallisen sirinän lisäksi vaimeasta visertelystä.

Linnun käyttäytymisenkin on jäänyt melko vähälle huomiolle. Suokukon lajinnimestä (*Philomachus pugnax*) heijastuu

Jos tällainen lintu olisi olemassa sen tieteellinen nimi voisi olla Plectrophenax melanocephala (mustapäinen) tai Plectrophenax albicollis (valkokauluksinen).

Pikkutikan tieteellinen nimi Dendrocopos minor viittaa selkeästi linnun pieneen kokoon. Kuva © Kari Eischer.

sen ”sotaisia” ryhmäisoidinkäyttäytyminen ja aavikkojuoksijan nimi on päättynyt hyvin tutuksi myös kirjoittajalle (*Cursorius cursor* – kursori). Merikihun lajiniemi (*Stercorarius parasiticus*) viittaa sen tapaan ”loisia” ryöstelemällä loppien ja tiironen saaliita. Käenpiika on saanut lajinnimensä (*Jynx torquilla*) tavastaan sihisten kiemurella pesällä päättää käärmeäisestä.

Lajinnimet, jotka viittaavat linnun nimeen tai toisen linnun nimeen

Tieteelliseksi lajinnimeksi on usein otettu linnusta maassa tai alueella käytetty nimi. Näissä tapauksissa aika usein linnun suku- ja lajiniemi on sama, mikä käytäntö ei ole nimistösääntöjen mukaan mahdollista kasvisystematiikassa. Luonnollisesti tällöin on kovin vaikeaa selvittää mitä linnun kutsunanimi tarkoittaa. Suomessakin on, rikkautena verrattuna valtaosaan eurooppalaisten kielten linnunimiin, paljon sellaisia linnunimiä, jotka eivät ”tarkoita mitään”. Minulla ei ainakaan ollut mitään käsitystä siitä, mitä esimerkiksi tavi, kiuru ja varis mahtavat merkitä. Kaisa Häkkisen ansiokkaasta teoksesta ”Linnun nimi” selvisi, että tavin kohdalla kieli-tieteellinen tutkimus ei anna selvää selitystä nimen alkuperälle, koska lajin ään-

teellinen kuvaus ei sovi ääneen. Tavi tai tavisorsa- nimitystä on tosin käytetty lähisukulaiskielissämme. Kiurunkaan kohdalla yksiselitteistä selitystä nimelle ei ole. Tosin kiurua on kutsuttu ”kivenviiruksi” ja ”kivenviiruksi” ilmeisesti viitaten kiurun rinnan viirutukseen. Noiden nimien perusteella vaikkapa uudis-

sanojen keksimisessä uuttera Elias Lönnrot tai hänen kaltainen kekseliäs olisi hyvin voinut oivaltaa nasevan kiuru-nimen. Ilmeisesti kiurun nimi on kuitenkin vanhempaa perua, sillä se tunnetaan jo 1750-luvulta. Variksenkaan nimen syntyperä on tuntematon, mutta se mainitaan jo 1600-luvulla ”wares”-muodossa. Monet linnun nimemme otaksutaan olevan onomatopoeettista alkuperää ts. nimi on luonnonääntä muistuttava tai jäljittelevä sana tai sanonta. Tällaisiahan nimiä ovat esimerkiksi kuovi, tylli ja tiltalti.

Ainakin kahdessa tapauksessa (isokihu *Stercorarius skua* ja pohjankiisla *Uria lomvia*) lajinimi on annettu skandinaavisen alkuperäiskielen lajia tarkoittavan sanan perusteella. Joissakin tapauksessa lajinimi viittaa toiseen lintulajiin. Tässä yhteydessä on keksitty erikoisia yhtäläisyyksiä. Nimittäin ei tulisi heti mieleen antaa isovesipääskylle lajinimeksi nimi (*Phalaropus fulicarius*), joka viittaa jalkojen rakenteen samankaltaisuuteen nokikan kanssa! Ymmärrettäviä ovat kalatiran lajinimi (*Sterna hirundo*), joka viittaa

Ainoat Skandinavian liittyvät Linnén nimeämät lajit ovat tunturipöllö (Bubo scandiaca) ja sinirinta (Luscinia svecica). (*entinen Nyctea) Kuva © Pilyn arkisto.*

pyrstön samankaltaisuuteen haarapääskyn sukunimen (*Hirundo rustica*) kanssa ja kirjokertun lajinimi (*Sylvia nisoria*), joka juontuu lajin (varpus)haukkamaisesta väryksestä ja keltaisesta iiriksestä. Isokäpylän lajinimi (*Loxia pytyopsittacus*) kuvaa hyvin lajin nokan yhtäläisyyttä papukaijan kanssa sekä mieltymystä määntymisiin.

Muita lajinimen antoperusteita

Muutamissa tapauksissa lajinimi perustuu linnun ravintoon. Ehkä selkeimmät näistä on mehiläishaukan (*Pernis apivorus*) ja mehiläissyöjän (*Merops apiaster*) suora viittaus ravintoon (ampiaiset, mehiläiset – suku *Apis* - jne.). Lajinimensä mukaan etelämpänä Euroopassa meriharakalle (*Haematopus ostralegus*) kelpaavat hyvin ravinnoksi osterit ja hempolla (*Carduelis cannabina*) hampunsiemenet.

Olin yllättyneet, että löysin vain kaksi lajinimeä, jotka viittaavat linnun pesään. Tämä tuskin johtuu siitä, ettei niitä olisi tunnettu. Nämä kaksi ovat pussittaisen (*Remiz pendulinus*, riippuva, huojuva) ja peukaloisen (*Troglodytes troglodytes*, koloissa asuva) lajinimet, jotka suoraan viittaavat pesään tai pesäpaikkaan.

Myöskään lajin yleisyys ei ole nimenantajia liiemmästi kiinnostanut. Taulukos-

Keskimmääriiseen kokoon

- *Gallinago media*
- *Dendrocopos medius*

Pienen kokoon

- *Falco subbuteo*
- *Lymnocyptes minimus*
- *Calidris minuta*
- *Calidris minutilla*
- *Larus minutus*
- *Dendrocopos minor*
- *Sylvia nana*
- *Phylloscopus trochilus*
- *Phylloscopus trochiloides*
- *Ficedula parva*
- *Emberiza pusilla*

Suureen kokoon

- Gavia immer*
- Dendrocopos major*

Ruumiinosan muotoon tms.

- *Podiceps auritus* (pitkä”korvainen”)
- *Plegadis falcinellus* (”sirppinokkainen”)
- *Anas platyrhynchos* (leveanokkainen)
- *Anas acuta* (”terävä”pyrstöinen)
- *Anas clypeata* (”kilpi”nokkainen)
- *Anser brachyrhynchos* (lyhytnokkainen)
- *Buteo lagopus* (jäniksenjalkainen)
- *Circus macrorurus* (pitkäpyrstöinen)

- *Numenius arquata* (kaarevanokkainen)
- *Stercorarius longicaudus* (pitkäpyrstöinen)
- *Rissa tridactyla* (kolmivarpainen)
- *Apus apus* (jalaton)
- *Picoides tridactylus* (kolmivarpainen)
- *Galerida cristata* (töyhtöinen)
- *Parus cristatus* (toyhtöinen)
- *Aegithalos caudatus* (pyrstökäs)
- *Loxia curvirostra* (kaarevanokkainen)

Höyhenpuvun kuviointi

- *Gavia stellata* (tähtikuvioinen)
- *Botaurus stellaris* (tähtikuvioinen)
- *Pluvialis squatarola* (suomukuvioinen)
- *Melanocorypha bimaculata* (kaksitäpläinen)
- *Locustella naevia* (syntymämerkkillinen)
- *Muscicapa striata* (juovitettu)

Harmaanvärinen

- *Podiceps griseigena*
- *Ardea cinerea*
- *Xenus cinereus* (tuhka)
- *Larus canus*

Mustanvärinen

- *Podiceps nigricollis* (mustakaulainen)
- *Phalacrocorax carbo* (hiili)

- *Aythya fuligula* (noki)
- *Melanitta fusca* (tumma)
- *Melanitta nigra*
- *Fulica atra*
- *Calidris melanotos*
- *Larus fuscus* (tumma)
- *Chlidonias niger*
- *Parus ater*
- *Sylvia atricapilla* (mustapääläinen)
- *Phylloscopus fuscatus* (tumma)
- *Emberiza melanocephala* (mustapäinen)

Punaisenvärinen

- *Phoenicopeterus ruber*
- *Netta rufina*
- *Branta ruficollis* (punakaulainen)
- *Tringa erythropus* (punajalkainen)
- *Calandrella rufescens*
- *Saxicola rubetra*
- *Phoenicurus phoenicurus* (punapyrstöinen)
- *Eritrhacus rubecula*
- *Sturnus roseus* (ruusunvärinen)
- *Cardopacus erythrinus*
- *Tryngites subruficollis*

Ruosteenvärinen

- *Circus aeruginosus*
- *Calidris ferruginea*
- *Phoenicurus ochruros* (ruostepyrstöinen)

Kullanvärinen

- *Aquila chrysaetos*
- *Oriolus oriolus* (kullattu)
- *Emberiza aureola*

Keltaisenvärinen

- *Motacilla flava*
- *Motacilla citreola* (sitruunanvärinen)
- *Carduelis flavirostris* (kellertävänokkainen)
- *Serinus serinus* (vahankeltainen)
- *Emberiza citrinella* (sitruunanvärinen)

Sininen/sinertävänvärinen

- *Anser caerulescens*
- *Circus cyaneus*
- *Falco columbarius* (kyyhynvärinen)
- *Parus caeruleus*
- *Tarsiger cyanurus* (sinipyrstöinen)

Vihertävänvärinen

- *Gallinula chloropus* (viherjalkainen)
- *Picus viridis*
- *Carduelis chloris*

Valkoisenvärinen

- *Oceanodroma leucorhoa*
- *Platalea leucorodia*
- *Mergus albellus*
- *Anser albifrons*
- *Branta leucopsis*

- *Haliaeetus albicilla*
- *Actitis hypoleucos*
- *Dendrocopos leucotos*
- *Hippobolais pallida* (vaalea)
- *Ficedula hypoleuca*
- *Ficedula albicollis*
- *Motacilla alba*
- *Loxia leucoptera* (valkosiipinen)
- *Emberiza leucocephala*
- *Zonotrichia albicollis*

Asuinpaikkaan

- *Sula bassana* (Bass Rock Skotlannissa)
- *Bucephala islandica* (Islanti)
- *Anser indicus* (Intia)
- *Branta canadensis* (Kanada)
- *Cygnus columbianus* (Britt. Kolumbia)
- *Charadrius alexandrinus* (Alexandria)
- *Gelochelidon nilotica* (Niili)
- *Sterna caspia* (kaspialainen)
- *Sterna sandvicensis* (Englannin kreivikunnan Kentin Sandwichin mukaan)

- *Bubo scandiaca* (Skandinavia)
- *Strix uralensis* (Ural vuoret)
- *Caprimulgus europaeus* (Eurooppa)
- *Sitta europea* (Eurooppa)
- *Luscinia svecica* (Ruotsi)
- *Anthus novaeseelandiae* (Uusi-Seelanti)

sa olevat kolme lajinimeä (*Sylvia communis*, *Anthus trivialis*, *Sturnus vulgaris*) lienevätkin ne tavallisimmat latinalaispe- räiset yleisyyttä kuvaavat sanat.

Vuorokaudenajankohtaan on kaksi esi- merkkiä samoin kuin onnettomuuteen tai kuolemaan liittyen. Jälkimmäisellä (sa- moin kuin syntymällä) olisi ehkä odotta- nut olevan enemmän käyttöä. Kuukkelin lajinimi (*Perisoreus infaustus*) tarkoittaa epäonnea tuottavaa. Nimi on heijastunut mm. kuukkelin saksankieliseen nimeen (Unglückshäher). Jostain syystä helmi- pöllön lajinimi (*Aegolius funereus*) on hautajaisiin liittyvä, kuolemaa ennustava.

Henkilönimet (patronyymit)

Vuoden 1989 Lintumies- lehdessä julkais- tussa artikkelissa hiljattain edesmenneyt Paavo Voipio kirjoittaa ansiokkaasti Suo- messa tavattujen lintulajien ns. omistus- nimistä eli tieteellisistä nimistä, jotka on annettu kunnioituksena henkilön tieteel- lisistä saavutuksista tai jopa kiitokseksi hyvälle työtoverille ja ystävälle. Asiasta enemmän kiinnostuneiden kannattaakin tutustua Voipion artikkeliin, josta tässä on tiivistelmä vähäisin lisäyksin nimistä, jotka muistuvat mieleeni Voipion artike- lelin jälkeen Suomessa tavattuna. En kä- sittele nimiä systemaattisessa järjestyk- sessä. Voipion antamaan tietoon perus-

Nuori helmipöllö (Aegolius funereus) ei varmasti tiedä, että sen tieteellinen nimi liittyy hautajaisiin ja ennustaa kuolemaa. Kuva © Jukka Wahlsten.

tuen tässä osassa on myös esitelty pää- sääntöisesti lyhyesti nimen antaja. Har- vinaisten lajien kohdalla Suomessa ta- vattujen yksilöiden kokonaismäärä on vuodelta 2004 (Linnut-vuosikirja 2004) ja sitä edeltävistä rareteettikomitean kat- sauksista.

Omistusunimet ovat lintusystematiikas- sa melko tavallisia verrattuna esimerkiksi kasvitieteeseen, missä nimet usein ku- vaavat kasvin ominaisuuksia tai kasvu- paikkaa. Suomessa harvinaisena (tavattu

19 kertaa) tavatun arokahlaajapäaskyn kuvasi tieteelle Venäjällä työskennellyt ja myöhemmin eläintieteen professoriksi Helsinkiin nimetty Alexander von Nord- mann (1803-1866). Lajinimen perustami- nen omalle nimelle on erittäin harvi- naista ja asian laita ei olekaan näin. Ni- mittäin Nordmann kuvasi arokahlaaja- pääskyn nimellä *Glareola melanoptera*, mikä viittaa lajin siiven mustiin alapeitin- höyheniin. Kun lajikuvaus julkaistiin 1842 tieteellisessä sarjassa ilmeisesti jul-

Elinymäristöön tai esiintymisalueeseen

- *Aythya marila* (meri)
- *Fulmarus glacialis* (jää)
- *Gavia arctica* (arktinen)
- *Falco rusticolus* (maaseutu)
- *Rallus aquaticus* (vedessä)
- *Charadrius hiaticula* (joenuomat)
- *Pluvialis apricaria* (avoin ympäristö)
- *Scolopax rusticola* (maaseutu)
- *Limosa limosa* (liejuinen)
- *Limosa lapponicus* (lappalainen)
- *Calidris maritima* (mereinen)
- *Calidris alpina* (alpiininen)
- *Larus marinus* (meri)
- *Larus hyperboreus* (hyvin pohjoinen)
- *Lullula arborea* (metsässä)
- *Alauda arvensis* (pelto)
- *Eremophila alpestris* (alpiinen)
- *Hirundo rustica* (maaseutu)
- *Delichon urbica* (kaupunki)
- *Riparia riparia* (joenrannat)
- *Parus palustris* (suolla elävä)
- *Parus montanus* (vuoret)
- *Oenanthe deserti* (erämaa)
- *Locustella fluviatilis* (joen varrella)
- *Acrocephalus arundinaceus* (ruokomainen)
- *Acrocephalus palustris* (luhta)
- *Acrocephalus dumetorum* (viitta)

- *Acrocephalus schoenobaenus* (ruoko, kaisla)
- *Acrocephalus paludicola* (suolla asuva)
- *Phylloscopus borealis* (pohjoinen)
- *Emberiza schoeniclus* (ruoko, kaisla)

Ääneen

- *Aquila clanga* (kirkuna)
- *Lagopus muta* (ääneton, mykka)
- *Vanellus vanellus* (siiveniskujen ääni muistuttaa viljähivelin ääntä, ks. teksti)
- *Larus ridibundus* (naurava)
- *Cuculus canorus* (kaunisointininen)
- *Coracias garrulus* (jaaritteleva)
- *Sylvia cantillans* (livertelevä)
- *Phylloscopus collybita* (rahanvaihtaja)
- *Phylloscopus sibilatrix* (visertäjä)
- *Prunella modularis* (melodinen)
- *Bombycilla garrulus* (jaaritteleva)
- *Turdus philomelos* (taulun ystävä)

Käyttätymiseen

- *Mergus merganser* ("sukeltava sorsa")
- *Milvus migrans* (muuttava)
- *Falco peregrinus* (muuttava)
- *Otis tarda* (hidas)
- *Charadrius dubius*

(epävarma, epäilevä)

- *Philomachus pugnax* (sotaisa)
- *Cursorius cursor* (juoksija)
- *Stercorarius parasiticus* (loisiva)
- *Jynx torquilla* ("pieni vääntelijä")
- *Certhia familiaris* (tuttavallinen)
- *Cinclus cinclus* (västäräkkimäi- sesti pyrstöään liikutteleva)
- *Lanius excubitor* (vahti, lintua on käytetty petolintuvahtina haukkojen pyydystyksessä)

Tarkoittaa linnun nimeä

- *Ciconia ciconia* (haikara)
- *Anas querquedula* (eräs tavilaji)
- *Aythya nyroca* (sotka)
- *Tadorna tadorna* (ristisorsa)
- *Anser anser* (hanhi)
- *Cygnus olor* (joutsen)
- *Cygnus cygnus* (joutsen)
- *Buteo buteo* (hiiri)haukka)
- *Milvus milvus* (haukka)
- *Falco tinnunculus* (tuulihaukka)
- *Tetrao tetrix* (kanalintu)
- *Perdix perdix* (pyy)
- *Coturnix coturnix* (viiriäinen)
- *Grus grus* (kurki)
- *Porzana porzana* (luhtahuitti)
- *Crex crex* (ruisrääkä)
- *Otis tetrix* (kanalintu)
- *Recurvirostra avosetta* (avosetti)
- *Stercorarius skua* (isokihun farsaarelainen nimitys)
- *Uria aalge* (ruokkilintu)

- *Uria lomvia* (kiislan norjalainen nimi)
- *Streptopelia turtur* (turturikyynky)
- *Bubo bubo* (huuhkaja)
- *Surnia ulula* (pöttö)
- *Asio otus* (kaapiosarvipöllö?)
- *Upupa epops* (harjalintu)
- *Corvus corax* (korppi)
- *Corvus corone* (varis)
- *Corvus monedula* (naakka)

Viittaa toiseen lajiin

- *Pandion haliaetus* (merikotka)
- *Gallinago gallinago* (kana)
- *Phalaropus fulicarius* (ks. teksti)
- *Sterna hirundo* (pääsky)
- *Clamator glandarius* (nähti)
- *Glaucidium passerinum* (varpunen)
- *Locustella luscinioides* (satakielen kaltainen)
- *Sylvia nisoria* (varpushaukka)
- *Lanius collurio* (räkärtirastas - väriyhtäläisyys?)
- *Loxia pyropsittacus* ("mäntypapukaija")
- *Fringilla montifringilla* ("vuoripeippo")
- *Emberiza calandra* ("kiuru")
- *Ardeola ralloides* (luhtakanan tapainen)

Ruokailutapaan liittyvä

- *Anser fabalis* (faba = papu, pavunsyöjä)
- *Pernis apivorus* (ampiaisien syöjä)

- *Haematopus ostralegus* (osterin syöjä)
- *Merops apiaster* (ampiaisien syöjä)
- *Corvus frugilegus* (hedelmän syöjä)
- *Nucifraga caryocatactes* (pähkinän syöjä)
- *Garrulus glandarius* (tammerterhon syöjä)
- *Turdus viscivorus* (mistelin syöjä)
- *Carduelis cannabina* (hampun siemenien syöjä)
- *Pinicola enucleator* (hedelmäkuiven poistaja)

Pesään

- *Remiz pendulinus* (riippuva, huojuva pesä)
- *Troglodytes troglodytes* (koloisia asuva)

Yleisyyteen

- *Sylvia communis* (yleinen)
- *Anthus trivialis* (yleinen)
- *Sturnus vulgaris* (yleinen)

Vuorokauden ajankohtaan

- *Falco vespertinus* (ilta)
- *Athene noctua* (yö)

Kuolemaa tai onnetto- muutta ennustava

- *Aegolius funereus* (kuolemaa ennustava)
- *Perisoreus infaustus* (onnettomuutta tuottava)

Carl von Linné (1707–1778). (Ennen aatelointia Carl Linnaeus) Ruotsalainen luonnontieteilijä ja lääkäri. Loi perustan kasvien ja eläinten tieteelliselle nimitykselle. Valtaosa suomalaisista lintujen tieteellisistä lajinimistä on Linnén antamia.

Peter Simon Pallas (1741–1811). Saksalainen professori ja monipuolinen luonnontutkija ja tutkimusmatkailija. Uusien lajien kuvaaminen liittyi hänen valtavaan hankkeeseensa listata kaikki Venäjällä esiintyvät kasvi- ja eläinlajit.

Coenraad Jacob Temminck (1778–1858). Hollantilainen tiedemies, joka toimi kuolemaansa saakka Leidenin luonnontieteellisen museon johtajana. Hän oli tunnettu lintutieteilijä ja vähintään kymmenen lintulajia on nimetty Englannin kielellä hänen mukaansa.

Alexander von Nordmann (1803–1866). Suomalainen eläintieteilijä ja paleontologi. Toimi professorina ensin Odessassa Venäjällä ja myöhemmin Helsingissä. Nordmann oli aikanaan kuuluisampi ulkomailla kuin Suomessa.

kaisun toimittaja G. Fischer muutti nimen muotoon *G. nordmanni*! Oikeastaan lajin nimenantajan (auktorin) pitäisikin olla Fischer (kuten välillä ilmoitetaan) eikä Nordmann. Tarina ei kerro miten tällainen tilanne syntyi. Samantyyppinen ajatus voi tulla mieleen tiiralokin (*Larus sabini*, 8 kertaa) kohdalla, sillä lajin kuvasi sen löytäjä Joseph Sabine (1770-1837). Hän kuitenkin tapasi lajin Sabinen saarilta Grönlannin länsirannikolta ja nimeämiseen on voinut vaikuttaa myös samaan aikaan elänyt arktisen alueen tutkimusmatkailija Sir Edward Sabine (1788-1883).

Suomessa tavatuista sirrilajeista omistusnimen tieteelliseen lajinimeen ovat saaneet lapinsirri (*Calidris temminckii*) ja eskimosirri (entinen bairdinsirri, *C. bairdii*, 5 kertaa). Lapinsirrin kuvasi saksalainen lintuharrastaja Johan Philip Achilles Leisler vuotta ennen kuolemaansa 1813.

Kunnianosoituksen kohde oli eurooppalainen huomattava lintututkija Coenraad Jacob Temminck (1778-1858). Eskimosirrin kuvasi Kanadasta merilintututkija Elliot Coues vuonna 1861 ”kohteenaan” yhdysvaltalainen ornitologi Spencer Fullerton Baird (1823-1887). Couesin olisi myös voinut kelpuuttaa tieteellisellä nimellä kunnioitettavaksi, koska hänen katsotaan ensimmäisenä soveltaneen kolminimistä nimitystä kuvaamaan lintujen maatiiteellisiä rotuja. Tundraurpiaisen (*Carduelis hornemanni*) kuvasi tanskalainen Grönlannin tutkija Karl Peter Holbøll 1843 ja kohde oli ilmeisesti maanmies, Tanskan luonnonhistoriasta kirjoittanut J. W. Hornemann. Holbøllia puolestaan huomioitiin urpiaisen rodulla *Carduelis flammea holboelli*. Aavikkotyllin (*Charadrius leschenaultii*, 7 kertaa) nimellä ranskalainen tutkimusmatkailija René Primevère Lesson kunnioitti tutkimusmatkailija Théodore Leschenault de la Touria (1773–1826). Monet nimillä vihityt ovatkin olleet tutkimusmatkailijoita tai osallistuneet tutkimusretkiin.

Kirvisistä yllättävän moni saa kantaa tutkijan nimeä, mikä saattaa johtua kirvisien melko pienistä eroista esim. ulkonäön suhteen. Suomessa harvinaisena tavatuista näin on mongoliankirvisen (*Actitis godlewskii*, 14 kertaa), taigakirvisen (entinen intiankirvisen, *A. hodgsoni*, 35 kertaa) ja tundrakirvisen (*A. gustavi*, tavattu kerran) kohdalla. Mongoliankirvisen kuvasi puolalainen tohtori Wladislaw Taczanowski vuonna 1876 Siperian Dau-

rian jokivarsien aroilta. Maanpakolainen Godlewski sai kiitoksen keräämästään aineistosta Taczanowskin laajaa ”Itä-Siperian lintufauna”-teosta varten. Taigakirvisen hahmotteli Intiasta englantilainen eläintieteilijä C. W. Richard niinkin myöhään kuin 1907. Omistuksen sai myöskin englantilainen Himalaja- tutkija Bryan Houghton Hodgson (1800-1894). Richardin mukaan on ilmeisesti annettu isokirvisen nykyinen nimi *A. richardi*. Tundrakirvisen sai nimensä 1863 Robert Swinholta yksinkertaisesti hänen ystävänsä ristimänimen Gustavin mukaan.

Ehkä ei ole pelkkää sattumaa, että itäistä tai eteläistä päälevinneyttä edustavien lintulajien joukkoa edustavat myös kaksi henkilön sukunimellä siunattua uunilinnun lajinimeä: siperianuunilintu (entinen schwarzinuunilintu, *Phylloscopus schwarzi*, 17 kertaa), vuoriuunilintu (*P. bonelli*, 2 kertaa), yksi kerttu (mustakurkkukerttu, *Sylvia rueppelli*, 2 kertaa) ja rastas (ruostesiipirasas/ruosterastas, *Turdus naumanni eunomus/naumanni*, 6 kertaa). Itse asiassa omistusnimen (patronyymin) on saanut vain yksi Suomessa vakituisesti pesivä lintulaji (lapinsirri). Linné antoi nimen valtaosalle Suomessa pesivistä linnuista, mutta yksikään niistä ei ollut patronyymi. Tämä on erikoista, sillä erityisesti lahjakkaimpia oppilaita huomioiden hän kelpuutti patronyymejä kasvinimistöön. Siperianuunilinnun nimesi venäläinen valtioneuvos Gustav Ferdinand Radde 1863 (vrt. myös lajin englannin kielen nimi Radde’s Warbler). Nimen saaja on mahdollisesti Kaakkois-Siperiaan suuntautuneelle retkelle osallistunut lintuharrastaja. Vuoriuunilinnun nimesi ranskalainen ammattornitologi Louis Jean Pierre Vieillot vuonna 1819. Kunnian sai torinolainen entomologi ja eläintieteen professori Franc. Andrea Bonelli

Kuva © Karl Fischer/Markku Rämälä • www.kolumbus.fi/ramala/ramala/

Lapinsirri (Calidris temminckii) on ainoa Suomessa vakituisesti pesivä lintulaji, joka on nimetty henkilön mukaan. Saksalainen lintuharrastaja Johan Philip Achilles Leisler nimesi sen kunnianosoituksena Coenraad Jacob Temminckille 1813.

(1784-1830). Ruosterastaan kuvasi lapin-sirrin nimeen kahdeksan vuotta aiemmin nimensä saanut Temminck ja kohde oli kuulu saksalainen ornitologi Johan Friedrich Naumann (1780-1857). Naumann sai nimensä myös pikkutuulihaukan lajinimeen (kuvaaja Fleischer 1818, tavattu Suomessa 3 kertaa). Mustakurkkukerttu sai nimensä jo vuonna 1823 ja tässäkin nimenantajana oli Kreetalla Temminck. Tällä kertaa kunnian sai tohtori, saksalainen eläintieteilijä Wilhelm Peter Eduard Simon Rüppell (1794-1884). Olisi mielenkiintoista tietää annettiinko lajinimiä puhtaasta kunnioituksesta tunnettuja tutkijoita kohtaan vai saattoiko nimeäminen taata nimen antajalle parempaa toimeentuloa tai asemaa.

Muutama vesilintukin on nimetty henkilön mukaan. Jääkuikan (*Gavia adamsii*) kuvasi hyönteistieteilijä ja ornitologi Georg Robert Gray vuonna 1859 kohteenaan ilmeisesti englantilainen ornitologi A. L. Adams (1826-1882). Allihaahkan (*Polysticta stelleri*) puolestaan kuvasi kuulu saksalainen eläintieteilijä Peter Simon Pallas (1741-1811) niinkin varhain kuin 1769. Hän omisti allihaahkan lajinimen tutkimusmatkailija Georg Wilhelm Stellerille (1709-1774), joka palettui kuoliiaaksi viimeisellä tutkimusmatkallaan Siperiaan. Linnén ohella Pallas onkin kuvannut eniten Suomessa tavattuja lintulajeja. Harvoin (7 kertaa) Suomessa tavatun karimetson (*Phalacrocorax aristotelis*) lajinimi Linnén kuvaamana todennäköisesti viittaa kreikkalaiseen filosofiin Aristoteleeseen (384-322 eKr).

Eroja nimenantajien mieltymyksissä

Upean, mutta päivityksen puutteesta kärsivän PLVK:n perusteella saa hyvän käsityksen suomalaisten lintulajien tieteellisten nimien antajista. Linné on kärkipäässä: lähes kolmasosa (60%) lintujen lajinimistämme on hänen perujaan. Pallas yltää vajaan kymmeneen prosenttiin ja iso joukko (n. 40) taksonomeja on kuvannut lajin tai pari. Keskityn vain Linnén ja Pallaksen eroavaisuuksiin nimimieltymyksissä. Tarkemmat tiedot heidän lajinimien perusteista on koottu taulukkuon 2.

Linné käytti lintujen nimeämiseen monipuolisempia aiheita kuin Pallas (tosin huomaa suuri ero nimeämisten määrässä). Selkein ja ehkä todellisin ero Linnén ja Pallasin välillä oli se, että Pallas nimesi valtaosan lajinimistä linnun höyhenpuvun kuvioinnin tai värityksen perusteella (ks. taulukko). Tosin tämä kriteeri oli tavallisin Linnelläkin. Kreikan ja sen mytologian harrastajana ei ollut yllätys, että huomattava osa Linnén nimeämistä lajeista sai lajinimensä suoraan esimerkiksi

kreikkalaisesta ko. lintua tarkoittavasta nimestä. Mytologinen viehtymys heijastuu osassa hänen lajinimissään: haapana (*Anas penelope*) tuudittui Odysseuksen puolisoista, varpushaukka (*Accipiter nisus*) kreikkalaisen kuninkaan Nisos Megaran mukaan, joka tarun mukaan muutettiin varpushaukaksi ja palokärjen (*Dryocopus martius*) nimessä, missä martius edustaa sodanjumala Marsin lintua, joka kantoi ruokaa Romulukselle ja Remukselle. Pikaisesti laskettuna alun neljättä kymmentä Suomessa tavatun lintun lajinimeä on peräisin Linnén antiikin ajan kiintymyksestä, mistä lieenee ollut apua aivan konkreettisesti. Esimerkiksi jos *Anser* tarkoitti jotakin hanhea alkuperäiskielellä, niin miksipä ei sitä ottaisi harmaiden hanhien sukunimeksi. Pallasilla ei tässä aineistossa ollut yhtään tällaista nimeämistä, mutta se saattaa johtua siitä, että monia Pallasin nimeämiä siperialaisia lajeja ei esiintynyt antiikin Kreikassa tai ne oli vaikea erottaa lähilajeista.

Toki Linné antoi nimiä muunkin perusteella ja erityisesti hän kasvitieteilijänä kiinnitti huomiota lintujen rakenteeseen. Silmään osuu riekko *Lagopus lagopus* ("jäniksenjalka", johtuen sen jalkojen höyhenpeitteisyydestä) ja heinäorsamme, joka saa nimessään kantaa huolta leveänokkaisuudestaan (*Anas platyrhynchos* - leveänokkainen). Linné käytti nimeämisesään myös runsaasti hyödykseen linnun elinympäristöä, mitä Pallas ei puolestaan tehnyt. Molemmat herrat antoivat lajinimen yhtäläisellä todennäköisyydellä ääntelyn perusteella ja Pallas useammin koon perusteella kuin Linné.

Lopuksi

Lintujen tieteellisten lajinimien merkitysten kohtalainenkin tunteminen tekee lintuharrastuksesta monipuoliseman. Valitettavasti suku- ja lajinimien merkityksiä ei lintukirjoissa esitetä enää

Palokärjen (*Dryocopus martius*) nimessä martius edustaa sodanjumala Marsin lintua, joka Rooman syntylegandan mukaan kantoi ruokaa Romulukselle ja Remukselle. Kuva © Juha Sulin.

edes lyhyesti ja harvalla ainakaan nuorella harrastajalla on käytössään Pohjolan Linnut Värikuvin -teos. Sen vuoksi toivonkin, että tästä artikkelista olisi apua hahmottamaan lajinimien kirjoja ja vähän niiden antajiakin ja omistusnimien saajia.

KIRJALLISUUS

Häkkinen, K 2003. Linnun nimi.

Amanita, Karisto Oy.

Voipio, P. 1989. Henkilönimet tieteellisessä nimeämisessä. Lintumies 24: 114-188.

TAULUKKO 2. Linnén (n = 204) ja Pallaksen (n = 26) käyttämät eri piirteet lajikuvauksessa. Linnén kohdalla prosenttiarvo ei ole 100, koska hän käytti runsaasti sellaisia piirteitä kuvauksessaan, mitä Pallas ei käyttänyt.

PIIRRE		LINNÉ (%)	PALLAS (%)
Koko	(pieni, keskikokoinen, suurempi)	3,9	11,5
Höyhenpuku	(kuviointi/väritys)	22,1	65,4
Morfologia	(Ruumiinosan muoto tms.)	8,3	0
Ääntely		5,4	7,7
Linnun käytetty nimi	(vanhastaan esim. Kreikassa)	16,7	0
Elinympäristö	(pelto, vuori, suo jne.)	13,7	3,8
Paikan mukaan	(Eurooppa, Lappi jne.)	4,4	7,7
Käyttäytyminen	(parvissa, muuttava jne.)	3,9	3,8
Ravinnonhakuun liittyvät	(hankintatapa, ravintokohde jne.)	4,4	0
YHTEENSÄ (%)		82,8	100